

جستار در فرهنگ نمادین نشانه‌ها

فکر و بحث آن از ایران باستان تا هنردوره معاصر

تألیف: غلامرضا ادران حسن زاده

کارشناس ارشد تاریخی هنر ایران باستان

سر شناسه	برادران حسن زاده، غلامرضا، ۱۳۵۰ -
عنوان و پدیدآور	جستار در فرهنگ نمادین نشانه‌ها: (و کاربرد آن از ایران باستان تا هنر دوره معاصر) / تألیف غلامرضا برادران حسن زاده.
مشخصات نشر	: تبریز: اختر، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۲ ص.: مصور.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۴۵۲-۹
نوع	کتاب
موضوع	نوع: فهرست‌نویسی: فیا
رده بندی	کاربرد نمادها و نشانه‌های ایران باستان در هنر معاصر.
شماره کتابخانه	سمبولیسم در هنر
	موضوع: علایم تصویری
	رده بندی: ۱۳۹۲ ج ۵ / ۴ / ۷۷۷۴۰
	رده بندی: ۷۰۰ / ۴
	شماره کتابخانه: ۷۳ / ۳۲۰

نشر اختر

جستار در فرهنگ نمادین نشانه‌ها

و کاربرد آن از ایران باستان تا هنر دوره معاصر

تألیف: غلامرضا برادران حسن زاده

طراح جلد: سید رضی رضوی

چاپ اول ۱۳۹۲ • ۲۵۲ صفحه • قطع رقعی • شمارگان: ۱۰۰۰ عدد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۴۵۲-۹

مرکز فروش: تبریز- اول خیابان طالقانی، جنب داروخانه رازی، نشر اختر

تلفن: ۰۴۱۱-۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه

ردیف

۱۰ مقدمه

فصل اول

مفهوم نماد و نشان

۱۴ مفهوم و تعریف نماد

۱۷ مفهوم و تعریف نشان یا آرم

۲۰ انواع نشان ها

فصل دوم

نماد ها و نشان های پیش از تاریخ و دوران باستان

۲۸ نماد ها و نشان ها در دوران پیش از تاریخ

۲۹ سواستیکا

۳۶ نماد ها و نشان ها در سنگ نگاره ها

۳۹ مفهوم هنر صخره ای

۴۰ فنجان نماها

۴۱ پنجه دست

۴۵ نقش و نماد بز کوهی در سنگ نگاره ها

۴۸	نماد انسان در سنگ نگاره‌ها
۵۰	نماد سایر جانداران
۵۲	نقوش و نمادها روی سفال‌های پیش از تاریخ
۵۸	نمادهای هندسی روی سفال
۶۳	نمادهای حیوانی روی سفال
۷۳	نمادهای طبیعی و اجرام آسمانی روی سفال
۸۵	نمادهای انسان روی سفالها

فصل سوم

نوع نمادها و نشان‌های دوران باستان

۹۲	نمادها و نشان‌ها در دوران باستان
۹۳	نمادهای حیوانی
۹۴	نماد شیر و کاربرد آن در فرهنگ‌های باستان
۱۰۰	نماد گاو و کاربرد آن در فرهنگ‌های مختلف
۱۰۷	جنگ شیر و گاو
۱۱۰	نمادهای سایر جانداران
۱۲۴	نمادهای گیاهی
۱۲۶	نماد نیلوفر
۱۳۳	نماد نیلوفر در فرهنگ‌های مختلف
۱۳۷	نمادهای هندسی
۱۴۸	نمادهای عناصر طبیعی (آب، آتش)
۱۵۲	نمادهای ترکیبی
۱۵۳	اسفنج‌ها

۱۵۸	نماد فروهر
۱۶۳	نماد بال
۱۶۸	نماد ستاره
۱۷۰	نماد شیر و خورشید

فصل چهارم

کاربرد نمادها و نشان های پیش از تاریخ و باستان در هنر معاصر

۱۷۴	نمادها و نشانه های پیش از تاریخ و باستان در هنر معاصر
۱۷۴	کاربرد نمادهای هندسی (دایره، مربع، مثلث)
۱۹۳	کاربرد نمادهای انتزاعی
۱۹۹	کاربرد نمادهای گیاهی
۲۰۰	کاربرد نماد لوتوس (نیلوفر)
۲۰۶	کاربرد نمادخوشه، برگ و درخت
۲۱۰	کاربرد نمادها در نقوش اسلیمی (اسلامی)
۲۱۵	کاربرد نمادهای حیوانی
۲۳۷	نمادهای ترکیبی و طبیعی
۲۳۹	نماد های واژه ای ، تصویری و المانی
۲۴۵	نتیجه گیری
۲۴۷	فهرست منابع فارسی
۲۵۰	فهرست منابع خارجی
۲۵۱	Abstract

مقدمه

در طول تاریخ استفاده از نماد و نشان، به عنوان ابزاری برای ایجاد ارتباط و رساندن پیام که دارای نوعی علامت و هویت بصری می باشد، معمول بوده است. هر چه مرور زمان توانست نیازهای خود را از طریق نمادهای ساده یا ترکیبی بیان کند، در حدود هزاره چهارم قبل از میلاد در مصر و در حدود همین زمان در چین خط میخی، خط اندیشه نگار بر مبنای نمادهای اولیه شکل گرفتند و رفته رفته کاملاً پیدا کردند. این خطها ترکیبی از واژه و نمادهای ترسیمی بودند. ارتباط میان نماد و طبیعت در عهد کهن و دقت و موشکافی در محیط زندگی، موجب شکل گیری نقوش متنوع انسانی گیاهی، جانوری و هندسی گردیده که هر کدام حاوی معانی خاص و ژرفی از فرهنگ زمانه خویش هستند. چنانکه آشنایی با فرهنگ و باورها و آیینها از طریق مطالعه نقوش نمادین در هنرها امکان پذیر است، زیرا که اکثر نقوش و تصاویر سرشار از مفاهیم هستند و انسان امروزی بیشتر از گذشته مجبور به استفاده از نشانه ها و نمادهاست.

انگیزش - اندیشه - زبان - هرمنوتیک، مراحلی است که از مبدا تا مقصد به شمار می رود. مردم ایران باستان برای انتقال اندیشه ها و مفاهیم از زبان تصویر استفاده می کردند. این نقوش خواه انسانی و حیوانی، خواه گیاهی و انتزاعی، گاه موجوداتی تلفیقی بودند که یا ریشه در قراردادهای اجتماعی آن زمان داشتند و یا نمادهایی بودند که ریشه در ذات خود نقوش داشتند.

برای درک این مفاهیم ضرورت دارد که تمامی علائم و نقوشی که در آثار هنری و تاریخی دارای ویژگی نمادین هستند شناسایی شود. نمادهای به کار

گرفته شده در آثار هنری و تاریخی ایران اغلب بر مسایل آرمانی و اعتقادی مردم تکیه دارد، چراکه فرهنگ ایران از دیرباز به باورها، داستان‌ها و اسطوره‌هایی مربوط شده که هر کدام مبین نیازی خاص و جهت‌یافته بوده است.

نماد و نشان باید بی هیچ کلامی به سرعت قابل تشخیص بوده و دارای سجا باشد که آن را از دیگر نشان‌ها متمایز سازد. نشان خوب باید آنچنان قوی و متبر باشد که تا مدت زمان طولانی همچنان اعتبار و هویت خود را حفظ کند و قابل استفاده باشد.

ژانر نمادین در کتاب فرهنگ نمادها می‌گوید: «تاریخ نماد، نشان می‌دهد که موضوع می‌تواند ارزشی نمادین پیدا کند. چه شی طبیعی باشد (سنگ‌ها، فلزات، درختان) چه امری مجرد (اشکال هندسی، اعداد، عقاید)».

در بررسی نمادها می‌بایست به پژوهش‌های تاریخی و قوم‌شناسی و همچنین تفاسیر مختلف متون آیینی، مذهبی، علم کلام، روانشناسی و غیره کمک گرفت.

از این رو هنرمندان ایرانی در طی سال‌های اخیر به‌لحم از نقوش و هنر اصیل ایرانی دریافته‌اند که می‌توان با تلفیق گرافیک و هنر به زبان جدیدی دست یافت که این زبان به شناسنامه آثار ایرانی تبدیل شود. اگر نماد به عنوان یکی از منابع مهم طراحان نشانه و نماد در نظر گرفته شود، می‌توان ریشه‌های آن را از حیث زیبایی، سادگی و مفاهیم عمیق در نوع خود منحصر به فرد دانست.

به کمک نمادها و نشان می‌توان به نخستین لحظه خلقت اندیشید، و با این تفکر است که انسان امروز می‌تواند از طریق نمادها به انسان نخستین و رموز راز

زندگی آنها بیبوند. به کمک آنها مکان و زمان، دگرگون و پرمعنا می‌شوند، موقعیت ذهنی و ویژگیهای فردی اعتلا پیدا می‌کند.

در این کتاب با وجود کمبود منابع در خصوص نمادها و نشان‌های ایران در پیش از تاریخ و دوران باستان سعی بر این بوده که در آغاز از نمادهای موجود در غارها و سنگ نگاره‌ها شروع کرده و بعد در ادامه به تغییر و تحول آنها در نقش سفالینه‌ها در دوران پیش از تاریخ و باستان و نیز جایگاه آن در هنر معاصر بپردازیم.

امید است با این اقدام انگیزه‌ای برای تحقیق بیشتر در این خصوص بین هنرمندان، محققان و دانشجوان ایجاد شود.

نویسنده: برادران حسن زاده

کارشناس ارشد تاریخ هنر ایران باستان

۱۳۹۰/۳/۳۰